אכילת תרומה

א.

כתב הרמב"ם[1]:

> כל האוכל תרומה מברך ברכת אותו המאכל ואחר כך מברך אשר קידשנו בקדושתו של אהרן וציונו לאכול תרומה. וכך קיבלנו וראינו אותם מברכים אפילו בחלת חוצה לארץ שגם אכילת קודשי הגבול כעבודה שנאמר 'עבודת מתנה אתן את כהונתכם'.

הנה הדין לברך על אכילת התרומה הינו חלק מכל אכילות הקדשים שעליהן כתב הרמב"ם[2]:

> וכל האוכל מתנה שיש בה קדושה מברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וציונו לאכול כך וכך.

אמנם דין הברכה על אכילת תרומה איננו פשוט. על אכילת קדשים כתב הרמב"ם[3]:

> אכילת החטאת והאשם מצוות עשה שנאמר 'ואכלו אותם אשר כופר בהם' והכהנים אוכלים והבעלים מתכפרים, והוא הדין לשאר הקדשים שאוכלים אותם הכהנים שאוכלים מצווה.

בניגוד לכך הרי שבאכילת תרומה אין כל מצוות עשה. מדוע אם כן מברך הכהן "וציונו לאכול תרומה"?

כל שמצאנו ביחס לתרומה זו מצווה על הזר להפריש את התרומה וליתנה לכהן כדברי הרמב"ם[4]:

> כל אוכל אדם הנשמר שגידוליו מן הארץ חייב בתרומה ומצוות עשה להפריש ממנו ראשית לכהן שנאמר 'ראשית דגנך תירושך ויצהרך תיתן לו'.

---

[1] הל' תרומות פט"ו הכ"ב

[2] הל' ביכורים פ"א ה"ב.

[3] הל' מעשה הקרבנות פ"י הי"א.

[4] הל' תרומות פ"ב ה"א.

(כן נמנתה מצווה זו בספר המצות[5] כמצווה אחת בעוד שלרמב"ן[6] אלו שתי מצוות: הפרשה מצווה אחת והנתינה מצווה שניה. בעז"ה נדון בדבריו בהמשך דברינו). כן מצאנו מצוות לא תעשה על הזר שלא יאכל תרומה[7], אך לא מצאנו שיש מצווה באכילת התרומה.

מדוע אם כן מברך הכהן "וציונו לאכול תרומה" באכילת התרומה?

לכאורה יכולנו לומר שאף על פי שאין כהן מחויב לאכול תרומה אך אם יאכל יקיים מצווה, ואף על מצווה שאין מחויבים לקיימה יש לברך ברכת המצוות כפי שפסק הרמב"ם[8]. אמנם עדיין יש לברר איזו מצווה מקיים הכהן האוכל את התרומה?

הכסף משנה כתב בפירושו לפסק הרמב"ם על הברכה שיש לברך בטרם אכילת התרומה:

> מאחר שאכילת התרומה מצווה פשיטא שיברך עליה.

ואנו תמהים על דבריו, מהי הפשיטות שיש מצווה באכילת התרומה שאין כהן מחויב בה ולא מצאנו כל הגדרה של מצווה באכילה זו?

הרדב"ז שם כתב בזו הלשון:

> ואין אכילת תרומה מצוות עשה כאכילת קדשים לפיכך אמאי מברך עליה אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וציונו לאכול תרומה? ויש לומר וציונו שיאכלו התרומה הכהנים ולא זרים שהדבר ידוע שאם רצה הכהן שלא לאכול תרומה כל ימיו הרשות בידו ולא עבר על עשה ואם כן היכן ציוה? אלא ודאי כך הוא שציוה שתהיה התרומה מותרת להם כן נראה לי.

הרי שלרדב"ז המצווה היא שהכהן אוכל ולא הזר האסור בתרומה, ובכך מקיים הכהן את מצוות הלא תעשה של איסור אכילת התרומה לזרים.

כך במפורש הגדיר את המצווה החזון איש וזו לשונו[9]:

> נראה דאין מצוות אכילת תרומה חובה, אלא כשכהן אוכלה בטהרה ובגבולה קיים מצווה ועיקר המצווה הוא קיום הלא תעשה שבה. כי באכילה כהן נראה בזה קבלת מצוותו יתברך שאסר בה אכילת זר ובאוכלו בטהרה קבלת איסור טומאה אבל אין מצווה בעצם אכילה שהרי הר"מ לא מנאה בספר המצוות.

---

[5] מ"ע קכ"ו.

[6] בהשגתו לספר המצוות בשורש הי"ב.

[7] מ"ע קל"ג ובהל' תרומות פ"ו הל' ה'.

[8] הל' ברכות פי"א ה"ב.

[9] שביעית סימן י"ד ס"ק י'.

אמנם מלשון הכסף משנה שפשוט היה לו שיש מצווה באכילת התרומה, נראה שהבין שבעצם האכילה יש מצווה ולא רק במניעת הזר מלאוכלה, ויש לברר את מהות מצווה זו ומקורה. נראה שפן של מצווה עצמית באכילת התרומה מעבר לזהירות מלטמא אותה מצוי בברייתא בירושלמי[10]:

> אוכלי תרומה בכהנים טהור שאכל טהור כמצוותו טהור שאכל טמא בעשה.

הרי לנו כי היחס לטומאה מבוטא כעשה וכלאו הבא מעשה אך לאכילה של התרומה בטהרה יש מצווה גם על הגברא.

כן נראה לומר שאף לרדב"ז למרות "שעיקר המצווה הוא קיום הלא תעשה" כלשון החזון איש, בכל אופן גם ערך עצמי מצוי באכילת התרומה שהרי הברכה היא "לאכול תרומה" וכן הוסיף שם וכתב החזון איש:

> ויותר היה נראה שיש מצווה באכילתה מדמברך עליה אלא שאין מצוותה חובה... אלא שאם אינו אוכלה ומניחה לרקוב הוא נוהג בזיון בקודש.

התרומה אסורה היא לזר מפאת קדושתה, ואם כן כדין בחפצא מצווה הכהן לאוכלה ולא להניחה לרקוב. מצוות הל"ת שבתרומה מראה שיש דין בחפצא של התרומה שאמורה היא להיאכל (ולא לרקוב), אך לא על ידי זרים כי עם על ידי כהן בטהרה. על כן כהן האוכלה מקיים את הציווי של השימוש הנכון בתרומה, וכך בעניות דעתי מובנת שיטת הרדב"ז והחזון איש.

ב.

באכילת הקדשים ראינו כי ציטט הרמב"ם את דרשת חז"ל[11]:

> דתניא 'ואכלו אותם אשר כופר בהם' מלמד שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים.

בפשטות מטרת הרמב"ם בציטוט דרשה זו הייתה להוכיח כי אכילת הקדשים הינה חלק ממצוות הכהן בעבודת הקורבנות, ועל כן ניתן להגדיר את אכילת הקדשים כמצוות עשה . נראה בפשטות שזו גם כן הייתה מטרת הרמב"ם בצרפו להוראה שיש לברך על אכילת תרומה את המילים:

> שגם אכילת קודשי הגבול כעבודה שנאמר 'עבודת מתנה אתן את כהונתכם'.

---

[10] ביכורים פ"ב ה"א.

[11] פסחים נ"ט ע"ב.

לאור זאת נראה שקשה היה לו לכסף משנה לראות את אכילת התרומה רק כהתנהגות נכונה בחפצא של התרומה אלא מצווה שעל הגברא - שעל הכהן. אמנם לא מצאנו כל ציווי לכהן לאכול תרומה ושמא סגנון הברכה מראה שלא זקוקים אנו לכך.

בברכה שעל האכילות המיוחדות לכהנים פסק הרמב"ם שיש לברך "אשר קדשנו בקדושתו של אהרן". הרי שאין אנו זקוקים דווקא למצווה על כהן מיוחד שדווקא הוא יאכל תרומה או את הקדשים, אלא שאחד מכל בני אהרן יאכל את האכילה המקודשת ובכך יראה וידגיש את קדושת בני אהרן הכהנים.

את יסוד הבנת מצוות האכילה בהדגשת קדושת הכהנים בשיטת הכסף משנה, ניתן לראות מההבדל שבין סגנון הרמב"ם במניין המצוות הארוך לבין סגנונו במניין המצוות הקצר.

כתב הרמב"ם במניין המצוות הארוך[12]:

> היא שציוונו להוציא תרומה גדולה והוא אמרו יתעלה 'ראשית דגנך וכו' תיתן לו'.

בהגדרת המצווה לא כתב הרמב"ם את הנתינה לכהן אלא רק את ההפרשה על אף שבציטוט הפסוק כן הביא הוא את דברי התורה "תיתן לו". לעומת זאת במניין הקצר כתב הרמב"ם:

> להפריש תרומה גדולה לכהן שנאמר 'ראשית דגנך תירושך'.

הנה כי במניין הקצר כן הביא הרמב"ם כחלק מהגדרת המצווה את הנתינה לכהן ומדוע שינה פה הרמב"ם?

מובא במדרש[13]:

> אמר רבי שמעון מניין שהיו ישראל מפרישין מתנות כהונה מהר סיני ולא זכו בהם אהרן ובניו עד שזכו בשמן המשחה? תלמוד לומר 'אשר ציוה ה' לתת להם ביום משחו אותם'. 'מאת בני ישראל' - ברצון בני ישראל.

הפרשת התרומה אינה תלויה היא במציאות כהן, וההפרשה הייתה אף קודם משיחת הכהנים. למי אם כן נתנו את המתנות?

החפץ חיים בפירושו על הספרא ביאר שניתנו הם לבכורות. רואים אנו אם כן כי ההפרשה הינה מצווה קבועה והנתינה יכולה להשתנות. נראה לומר בעניות דעתי כי לאחר דחיית הבכורות וטרם משיחת הכהנים הייתה הפרשה (שכן כבר נצטוו בה), ולא ניתנו המתנות לאיש (ואולי הוקרבו על גבי המזבח שכן הכהנים משולחן גבוה זוכים במתנותיהם) כפי

---

[12] מ"ע קכ"ו.

[13] תורת כהנים פרשת צו י"ח, ב'.

שלדאבוננו בזמננו על אף שאין כהן שיכול לאכול תרומה בטהרה לא בטלה מצוות הפרשה[14].

על כן נראה בענ"ד לומר שהמצווה של בעל התבואה היא להפריש את התרומה ולהוציאה ממנו. הנתינה לכהן לפי הרמב"ם (באם תתקיים) הינה תוספת להפרשה, ובמקום שבעל הבית יפריש לשריפה יפריש לכהן אך זו עדיין מצוות הפרשה (והנתינה היא פרט ממצוות ההפרשה כפי שכתב הרמב"ם[15] ביחס למתנות הכהונה).

כך נראה שיתיישבו הסגנונות במניין המצוות:

המצווה עצמה היא להפריש בלבד, ואף על פי שכתוב בפסוק "תיתן לו" אין הדבר גורע מהבנה זו שכן הנתינה היא חלק מההפרשה.

אמנם במניין הקצר שקודם ספר ההלכה – משנה תורה, הביא הרמב"ם את המצווה בשלמותה ביישומה המעשי:

להפריש תרומה גדולה לכהן.

לפי דברינו מובן שכיוון שאין הנתינה לכהן מעכבת את המצווה, על כן במניין שעל סדר ההלכות בתחילת הלכות תרומות השמיט הרמב"ם את הנתינה לכהן וכתב:

להפריש תרומה גדולה.

זאת כיון שכתיבה בסגנון "להפריש לכהן" הייתה מלמדת שאם אין כהן לא תתקיים כלל המצווה, ובמניין שעל ההלכות הקפיד הרמב"ם להדגיש את הפן ההלכתי המעשי דהיינו עם הנתינה לכהן כפי שמתבצעת המצווה לכתחילה.

נמצאנו למדים כי הנתינה לכהן על פי הרמב"ם הנה חלק ממצוות הפרשה בשונה מהרס"ג שאצלו ההפרשה היא פרט והכנה לנתינה[16] (ועל כן לא מנה אותה כמצוות עשה נפרדת כפי שכן עשה הרמב"ן), וממילא כאשר מקבל הכהן את התרומה הרי הוא ממשיך את רצון בעל התבואה להפריש את התרומה.

שמא זהו פשר הסיום של דברי התורת כהנים "מאת בני ישראל- ברצון בני ישראל". הכהן איננו יכול לקחת בחזקה את מתנות הכהונה שכן המתנות הינן של הישראל המפריש אותם אל הכהן.

---

[14] ראה הל' תרומות פ"ג ה"א, ושו"ע יו"ד של"א ובביאור הגר"א ס"ק מ"א.

[15] בספר המצוות בשורש הי"ב.

[16] ראה ספר המצוות לרס"ג מצווה ס"ה ממצוות עשה המוטלות על היחידים - עיין שם בפרוש הרי"פ פערלא זצ"ל.

אופי הנתינה של המתנות לכהן הינו לצורך שימוש הכהן דהינו הראוי לאכילה - לאכילה, לסיכה - לסיכה, ואין להשתמש בהם שימוש אחר.

כך כתבה המשנה[17]:

> אין מפטמין את השמן.

הרמב"ם פירש שם בפירוש המשניות:

> מפני שמשנה טעמו ומוציאו מכלל שמן ועושהו מכלל משחות שמשתמשים בהם הרופאים שאינן ראויים לאכילה.

לאור זאת משמע שהכהן מקבל את התרומות לא להיותם כרכושו לכל דבר, אלא להשלים את המלאכה שהחל בה הזר- הקדשת התרומה והבאתה להקב"ה, כאשר אכילת הכהן מהווה את קבלת הקב"ה את התרומה.

כך נראה שניתן להבין מפשטי המקראות[18]:

> ראשית דגנך תירושך ויצהרך וראשית גז צאנך תיתן לו. כי בו בחר ה' אלוהיך מכל שבטיך לעמוד לשרת בשם ה' הוא ובניו כל הימים.

ישנו דמיון בין אכילת הכהן את התרומה לבין הקרבת הקודשים במזבח. כפי שהקדשת הקודשים הינה לשם ה' ומסתיימת בהקרבה על גבי המזבח, כך הפרשת התרומה הינה לשם ה' אך אינה באה למזבח אלא לאכילת הכהן, והכהן שאוכל את התרומה הרי הוא ממשיך את הפרשת התרומה.

לאור זאת ניתן לומר שכיוון שהכהן ממשיך את מצוות ההפרשה באכילת התרומה מתוך שעובד הוא בה כעבודת קרבן, אזי הוא מקיים גם כן את חלקו במצוות הפרשת התרומה. כך ניתן לומר שדווקא בגלל עבודת הכהן בתרומה (כגברא - בשיטת הכסף משנה) צריך הכהן לברך על אכילת התרומה את ברכת המצוות.

נראה שזהו פשט דברי הרמב"ם שציטט את דרשת חז"ל[19] שאכילת הכהן את התרומה הרי היא כעבודה, וזה הוא הביאור מדוע יש לברך ברכת המצוות על אכילת התרומה. אכן כיוון שהמצווה תלויה לא בכהן מיוחד אלא באחד מן הכהנים הברכה היא ביחס לכל בני אהרן אשר קדשנו בקדושתו של אהרן[20] וציונו על אכילת תרומה.

---

[17] תרומות פי"א מ"א.

[18] דברים י"ח, ד'- ה'.

[19] פסחים עב ע"ב.

[20] אף ברכת כהנים שגם בה ישנו סגנון זהה לברכת המצווה נראה שהיא מצווה על כל הכהנים, אלא שלאחר שנקרא כהן על ידי העם לברך הרי הוא כנציגות לכל הכהנים ובאם לא יברך יעבור בעשה (סוטה לח ע"ב). אכן אם אין

אכן אכילת הכהן את התרומה הינה מצווה, אך אינה נימנת כמצווה נפרדת בספר המצוות כיוון שהינה המשכה של מצוות ההפרשה. בכך מיושב הרמב"ם בשיטת הכסף משנה כפשוטו, שהמצווה היא באכילת הכהן ולא בהימנעות הזר מלאכול. חוסר בחיוב לאכילת התרומה לכהן מיוחד שאינו שולל את ההבנה שמדובר במצווה באכילה, נראה שמובא במפורש בספר המצוות בהתייחסות הרמב"ם לאכילת קודשים קלים באומרו[21]:

> ואכילתם גם כן היא נגררת אחר המצווה, וכן גם התרומה הנה אכילתה נגררת אחר המצווה. אבל אין אכילת קדשים קלים ותרומה כמו אכילת בשר חטאת ואשם שאכילה בבשר הזה מן החטאת ומן האשם בה תושלם כפרת המכפר כמו שביארנו ובו לשון הציווי באכילה, מה שלא בא לא בקדשים קלים ולא בתרומה ולפיכך היא נגררת במצווה והאוכל אותה עשה מצווה.

ג.

נראה שאת גישת הרדב"ז והחזון איש שדחינו מהבנת הרמב"ם שמבואר כפשוטו על פי הכסף משנה, ניתן לשייך לשיטת הרמב"ן.

הרמב"ן כזכור בניגוד לרמב"ם מנה מצווה נפרדת לתת לכהן את התרומה שכבר הופרשה משאר היבול. מהו שורש מחלוקתם?

נראה שלרמב"ם מצוות ההפרשה היא בגברא המקדיש את התרומה. תחילת המצווה נעשית על ידי בעל הכרי וממשיך את פעולתו הכהן. אמנם לרמב"ן ישנה גם כן מצווה החלה בחפצא – בתרומה עצמה.

לפי הרמב"ן הפרשת התרומה הינה אכן מצווה בגברא, שכן באם רוצה בעה"ב להשאיר את שדהו טבל רשאי הוא בכך באם לא יאכל ממנה. אמנם לאחר שהוקדשה התרומה, אזי מפאת קדושתה מצווה בעל הבית להביאה לכהן ולהרחיקה מזרים. בשיטת הרמב"ן בענ"ד מתיישבת היטב שיטת הרדב"ז והחזון איש שראו מצווה באכילת הכהן מצווה בחפצא של התרומה הראויה לבוא דווקא לידי כהן.

ברצונו של הכהן לברך רשאי הוא לצאת מבית הכנסת בטרם יקראו לו ובכך לא יעבור על איסור העשה שכן המצווה היא על זרע אהרן בכללות ולא על כל כהן וכהן(ראה אור זרוע ח"ב סי' תי"א ושו"ע או"ח קכ"ח, ב', ד').

[21] מ"ע פ"ט.

התוספות במסכת סוכה[22] ביארו כי בטבל יש דין של שותפות בין הבעלים ללוי ולכהן. לכאורה נראית שיטת הרמב"ם כמותם שהרי ההפרשה והנתינה לרמב"ם הינן מצווה אחת, ואם כן נראה שמטרת ההפרשה היא על מנת ליתן לכהן את מה שמגיע לו מן השותפות.

נראה שכך הבין הרמב"ן את שיטת הרמב"ם, ועל כן הקשה עליו מהספרי[23] האוסר על כהן לאכול מטבלו עד שיפריש תרומות ומעשרות. והנה אם כל מטרת ההפרשה היא לצורך ההגעה אל הכהן, מדוע שיצטרך הכהן להפריש לעצמו? שאלה זו כמובן שאינה קשה לרמב"ן שראה מעבר לנתינה לכהן, גם כן ערך בהקדשת התרומה על ידי ההפרשה.

אמנם לדברינו לא קשה מהספרי על הרמב"ם.

אף לרמב"ם טעם ההפרשה היא ההקדשה, ואין לכהן לאכול מהטבל קודם ההקדשה. אדרבא - לאחר ההקדשה, על ידי ההפרשה לכהן תבוא אכילת הכהן ותמשיך את פעולת ההקדשה אף אם יעשה הדבר על ידי אותו כהן. באופן זה מתבאר שאין הרמב"ם מסכים להגדרת התוספות שבטבל יש דין של שותפות. לרמב"ם הטבל כולו שייך לבעלים אלא שאסר עליהם הקב"ה לאכול מהתבואה עד שיקדישו את חלקה לה' (או מטעם חינוך לנדיבות ועזרה לעניים שהרי אין ללוי חלק ונחלה עמך[24])[25] .

---

[22] לה ע"א ד"ה "אתיא".

[23] פרשת קרח סי' קכ"א ופסק כספרי ג"כ הרמב"ם בהל' מעשרות פ"א ה"ג.

[24] ראה מו"נ ח"ג פל"ט.

[25] בביאורנו את הרמב"ם נראה שלא תקשה עליו קושיית התוספות. הגמרא במסכת סוכה (לה ע"א) למדה גזירה שווה שכשם שאין אדם יוצא ידי חובתו אליבא דרבי מאיר באתרוג ממעשר שני ביום הראשון של סוכות, כך לא יוצא ידי חובתו במצה בליל הסדר לרבי מאיר ממצת מעשר שני משום שאין פה מציאות של "לכם".

שאלו התוספות שהנה בטבל שאין בו היתר אכילה ברור שלכולי עלמא אין זה בגדר "לכם". מדוע אם כן לגבי מצת טבל למדה הגמרא (פסחים לה ע"ב) לימוד מיוחד שאינו יוצא בה ידי חובת מצה. התוספות ביארו כי בטבל יש דין שותפות ואם כן במצת טבל יכלנו לומר שיצא האוכלה ידי חובתו בגלל חלקו בשותפות, ועל כן נדרש הלימוד שאין יוצא במצה זו ידי חובתו. לדברינו ברמב"ם יש לומר שטבל כן עומד בהגדרה של "לכם" שכן שייך הוא לבעלים לחלוטין, ועל כן ישנו צורך בלימוד מיוחד. לרמב"ם פסול האתרוג בטבל אינו מגדר "לכם" אלא כביאורו בפירוש המשניות (סוכה פ"ג מ"ה) "ולפיכך הוא פסול שהרי אמר ה' פרי ואלה אינם ראויים לאכילה בשום פנים". הרי שיש פה פסול בפרי עצמו (וראה בבירור הלכה למסכת סוכה דף לד ע"ב ציון ז'), אך במצה שהוכנה בידי אדם קשה לומר שחוסר הפרשה אינה מאפשרת את הגדרתה "מצה" כב"פרי" שהגדרתו - דבר הניתן לאכילה, ומשום כך היה צורך בלימוד נוסף לגבי מצת טבל. נראה שאף התוספות יודו שההפרשה של

ד.

נראה שאת משמעות ציווי התורה (בשיטת הרמב"ם) שאת הקדשת התרומה יתחיל הזר ויסיים הכהן, ניתן לבאר על פי שיטת התוספות. לשיטת התוספות בפשטות משמעות ההפרשה בא לצורך הנתינה (וכפי שראינו גם כן בשיטת הרס"ג). על שיטה זו נשאלת שאלת הרמב"ן מדוע אסרה התורה על הכהן לאכול מתבואה בטיבלה?

שמא יש לומר שהתורה ציוותה שהזר ייתן את מאכל הכהנים ולא נתנה לכהנים נחלה משל עצמם. כל זאת על מנת שיפנימו ישראל את קדושת הכהנים וידעו כי לא כל אשר מצוי בשדותיהם שלהם הוא. חלק מהיבול שייך הוא לקודש ועל ישראל להפנים זאת ולתן את התרומה לכהנים[26] . על כן אף הכהן באם יאכל מן הטבל לא יכיר כי חלק ה' מצווי פה ולשם כך עליו להפריש ולאכול את התרומה הגדולה בטהרה ובכך יקדש אף הוא את שם הכהונה.

באופן זה נראה שמתבארת גם כן מצוות הפרשת התרומה על פי הרמב"ם. הזר הצטווה ליתן את ראשית תבואתו לקב"ה. לשם כך עליו לעשות שתי פעולות:

א. להפריד את הקודש מתבואתו ולהקדישה.

ב. לאחר הקדשתה יש לו להקריבה לגבוה כהמשך לפעולות ההקדשה וכלשון הרמב"ם בספר המצוות "אכילתה נגררת אחר המצווה".

את הפעולה הראשונה יוצר האדם בקריאת השם "תרומה", ואת הפעולה השניה יוצר הוא בנתינה לכהן שזהו האופן המעשי של ההקרבה.

הנתינה לה' מתבצעת ישירות על ידי הבעלים, והכהן בא לאכול את התרומה כשליח של הקב"ה ושל מזבחו. בכך מתקרב גם בעל הבית אל הקודש לאחר שהפנים הוא שחלק

התרומה מהכרי יחד עם הפרדת השותפות יוצרת את ההקדשה של התרומה. לפיכך אסור לכהן לאכול את חלקו בטבל ללא ההקדשה, ולכן לא קשה על התוספות מהספרי ועיין בהמשך דברינו.

[26] בכך סרה מעל התוספות קושיית הגאון רבי אלעזר וסרמן הי"ד בספרו קובץ שיעורים (בבא בתרא דף קכג ע"ב סי' שע"ב). הגר"א וסרמן הקשה שהגדרת טבל כשותפות עם הכהן והלוי מתאימה רק למאן דאמר שתרומה שלא הורמה כמי שהורמה דמי(עיין קידושין נח ע"ב), אך למ"ד שאין אומרים כמי שהורמה דמי אין חלק לכהן קודם ההפרשה.לדברינו יש לומר שתמיד יש חלק לכהן אך פעולת ההפרשה יוצרת את הניתוק משאר התבואה וזאת הטילה התורה דווקא על הישראל על מנת שיכיר בכך שכבר מתחילה יש חלק לכהן בתבואתו.

מתבואתו שייך לה' ועל כן ייתן לו את ראשית התבואה. נראה שביאור זה זהו פשט הפסוק[27]:

כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן ראשיתם אשר יתנו לה' לך נתתים.

מידת הנדיבות אותה רואה הרמב"ם במורה הנבוכים תבוא כאן לידי ביטוי בכך שייתן הישראל לכהן מתבואתו, אך נראה שטעם המצווה איננו זה אלא ההקדשה לה' כפשט הפסוק. משום כך אין התרומה נאכלת לזרים אלא דווקא לכהנים שנתקדשו בקדושתו של אהרן, כפי שמשתמע מנוסח הברכה המובא במשנה תורה. מתברר לפי דברינו כי אין לשיטת הרמב"ם הפרשת התרומות והמעשרות נתינה ישירה לכהן אלא להקב"ה ומתוך כך זוכה הכהן.

ה.

באופן זה ניתן לברר את החומרה שראו חכמים "לכהן המסייע בבית הגרנות". מובא במסכת בכורות[28]:

תנו רבנן הכהנים והלויים והעניים המסייעים בבית הרועים ובבית הגרנות ובבית המטבחים אין נותנים להם תרומה ומעשר בשכרן ואם עושין כן חללו ועליהם הכתוב אומר 'שיחתתם ברית הלוי' ואומר 'ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו'. מאי ואומר? וכי תימא מיתה לא תא שמע 'ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו'. ובקשו חכמים לקונסן ולהיות מפרישין עליהן תרומה משלהן ומפני מה לא קנסום? דלמא אתי לאפרושי מן הפטור על החיוב.

בפשטות נראה היה לומר שהאיסור הוא מפני שבכך שכהן משתכר מהתרומה מונע הוא את ההזדמנות מכהן אחר לקבל את התרומה, ובאופן זהה הוא גם כן האיסור אצל הלוי והעני. אמנם בהבנה זו לא מובן מדוע החומרה של איסור זה (שאיננו גזל אלא רק הקדמת עצמו שלא כהוגן) כה גדולה עד כדי כך שיש חיוב מיתה בידי שמים (או שקרוב לידי חיוב זה לשיטת התוספות שם).

בעניות דעתי נראה לחלק בין העניים שאצלם ישנו רק איסור של בין אדם לחברו במניעת רווח אך עליו לא נאמר הפסוק "שחתם את ברית הלוי" דבר שלא שייך לעני (שאף אם הוא

---

[27] במדבר י"ח, י"ב.

[28] כו ע"ב.

משבט לוי אין הצדקה מגיעה אליו מטעם "ברית הלוי"), ואילו הפסוק והחומרה הגדולה נאמרו רק לגבי התרומות והמעשרות. אכן בתוספתא[29] לא מופעים ברשימה זו העניים אלא רק הכהנים ולויים.

אף בין הלויים והכהנים ישנו הבדל. הברייתא אמרה "ואם עשו כן חיללו" ומשמעות הדבר שהתרומה הינה כחולין, וכן הגירסה בתוספתא "הרי אלו חולין".

ביטוי זה נראה ששייך רק לתרומה שהינה קודש[30], ואצלה הדין חמור ביותר. ניתן לומר שגם אצל הלוי ישנו את הביטוי "שחתם ברית הלוי", אך החומרה הגדולה ביותר קיימת אצל הכהן המחזר אצל בית הגרנות (אם כי הרמב"ם הביא רק את גירסת הגמרא "חיללו" ופירש שהכוונה לחילול ה', ואם כן הדבר שייך גם אצל הלוי וכן פסק במפורש שהדבר מתייחס גם ללוי ורק העני הושמט מדין זה[31]).

מהי החומרה הגדולה בדין זה?

הקב"ה ציוה שהתרומה והמעשרות יבואו אליו, ומתוך כך זיכה הוא את שבט לוי למחנותיהם. המסייע בבית הגרנות הרי הוא בא ישירות אל בעל הבית ולוקח ישירות ומנתק את הנתינה של בעל התבואה לקב"ה. לאור זאת הרי שלא נתן בעל היבול לקב"ה וקרוב הדבר להיות כטבל. על כן ביקשו חכמים לקנוס, ולהפריש פעם נוספת תרומה[32].

כך מתיישב לפי ביאורנו ברמב"ם דין זה, וכך אכן נראה הביאור ברמב"ם לפי ההלכה אותה הצמיד הרמב"ם לדין זה וזו לשונו[33]:

> נתן תרומה לכהן על מנת להחזירה יצא ידי נתינה ואסור לעשות כן מפני שנמצא כמסייע בבית הגרנות וכן אסור להן שיחטפו תרומות ומעשרות ואפילו לשאול חלקן בפיהן אסור אלא נוטלין בכבוד. שעל שולחן המקום הם אוכלים ועל שולחנו הם שותים ומתנות אלו לה' הם והוא זיכה להן שנאמר 'ואני נתתי לך את משמרת תרומותי'.

ביאורנו ברמב"ם שהכהן פועל בתרומה כמצווה בגברא ולא בחפצא (כרמב"ן), מבאר מדוע הרמב"ם ביאר שהחומרה היא בחילול ה' (=פעולה בגברא) ולא כרבנו גרשום שביאר

---

[29] דמאי פ"ה הל' כ"ג.

[30] כפירוש המנחת ביכורים בתוספתא בניגוד לפירוש רבנו גרשום.

[31] ראה הל' תרומות פי"ב הל' י"ח.

[32] שמא זהו הטעם גם כן שאין נותנים תרומה לכהן שאינו מודה בה (חולין קלג ע"א) שכן רואה הוא את התרומה כנתינה מהבעלים ולא שזוכה הוא בה משולחן גבוה.

[33] הל' תרומות פי"ב הי"ט.

בגמרא שחיוב המיתה נובע מחילול התרומה (=בחפצא). אכן פשט הפסוק "שחתם ברית הלוי", נראה בפשטות שמתייחס הוא בפשטות לשבט לוי כגברא. לדברינו מתבארת גם הברית עליה דיבר הנביא:

אתם תהיו נאמנים לי ותפיצו את שמי בטהרה, ומתוך כך תאכלו ותשתו על שולחני.